

SAMLAREN

TIDSKRIFT

FÖR

SVENSK LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 35

1954

UPPSALA 1955

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1955

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB

547565

historiska problem av ofta principiell räckvidd. Vad framställningssättet beträffar, kan man anmärka på en alltför ymnig och provocerande kursivering. Stilen är i övrigt påfallande vital och uttrycksfull och bidrar till att göra denna gradualavhandling till en mer än vanligt stimulerande vetenskaplig lektyr.

Hans Lindström.

SVEN LINNÉR: *Livsförsoning och idyll. En studie i rikssvensk litteratur 1915—1925*. Ak. avh. Upps. 1954.

Sven Linnérs avhandling inleds med ett kapitel om Pär Lagerkvist, vilket upptar en femtedel av bokens omfattning. Också kvalitativt är detta kapitel det ojämförligt tyngst vägande. Det är ju svårt att skriva klokt och inträngande om Lagerkvists författarskap. Ständigt behandlar han människans största frågor; stil och motiv präglas ofta av en naivistisk förenkling. Bristen på biografiskt material vållar forskarna bekymmer. Diktaren vill undvika en närgången analys som inkräktar på hans personliga integritet. Upplýsningar om sitt författarskaps förutsättningar, om sin beläsenhet och sina mänskliga kontakter låter han ytterst sällan avlocka sig. En litteraturhistoriker som arbetar med komparativa sammanställningar av kausal natur har valt ett vanskligt forskningsobjekt, om han företar sig att söka klargöra problematiken i Lagerkvists diktning.

Linnér förklarar i sitt andra kapitel, där han närmare presenterar den metod han använder i sina undersökningar av den rikssvenska litteraturen 1915—1925, att han »på det hela taget inte diskuterar kausalrelationer». Sin uppmärksamhet koncentrerar han på »verken själva». Den sammanställning som han gör mellan Lagerkvists verk och några andra författares syftar »inte till att förklara uppkomsten av de förra utan endast till att belysa deras innebörd». Det första kapitlet, »Från Kaos till Den osynlige», börjar Linnér med en analys av vad som sker i Himlens hemlighet. Han framhåller att den teoretiska diskussionen i dramat är mycket mager, och han gör i vad han kallar »illustrativt syfte» en jämförelse mellan den expressionistiska enaktaren och Schopenhauers filosofi. Linnér nämner att Erik Blomberg redan tidigare sammanställt Lagerkvists och Schopenhauers namn i sin viktiga essay *Det besegrade livet*. Här kunde också ha anmärkts att Gunnar Aspelin i sin uppsats *Tidsidéer och tidsideal* (De femtio åren, 3, s. 42) skriver: »Pär Lagerkvists syn på livsprocessen för närmast tanken till Schopenhauers pessimistiska tankediktning, liksom Blombergs förkunnelse är besläktad med utvecklingsoptimismen hos Spencer och Hæckel.» Schopenhauers och Lagerkvists namn har sålunda tidigare sammanförts, men ingen kritiker har utfört jämförelsen. Linnérs parallell (s. 5—12) mellan Himlens hemlighet och Schopenhauers förkunnelse i Världen som vilja och föreställning är utförd med djärvhet och elegans. Överensstämmelsen är i flera avseenden frappant, även om kontrasten mellan Schopenhauers filosofiska terminologi och den svenske diktarens uttryckssätt ofta är stor. Linnérs argumentation för att Schopenhauers uppfattning om könsdriften som det uronda stämmer särdeles väl med Lagerkvists syn övertygar dock inte. Emellertid är det obestridligt att den erotiska kärleken ofta hos Lagerkvist får en vag och blek karaktär. Blomberg säger på tal om *Den lyckliges väg*, att den lycka som vunnits förefaller nästan överklig — det är en »mystikers kärleksdröm, men utan kärlekens puls och glöd». Jag betvivlar inte att Linnér från psykoanalytisk utgångspunkt skulle ha kunnat stödja sin tes på denna punkt.

Sven Linnér har undvikit att ta ställning till frågan om Lagerkvist har tagit intryck av den tyske filosofen. Det heter på s. 93 att »det är svårt att inte sätta dramat i samband med en idéhistorisk tradition av långt äldre datum än världskriget; jag har exemplifierat den med Schopenhauers namn». Detta ger ju heller inte besked om huruvida Linnér tror på ett direkt samband. Påfallande är likväl att han genomgående citerar *Die Welt als Wille und Vorstellung* i dess svenska översättning från 1916, medan Nietzsche, Tagore, Maeterlinck och Hesse, som också

sammanställs med Lagerkvist i det första kapitlet, citeras från de utländska originaltexterna. Linnér anför (s. 11) Schopenhauers ord om hur den som »fattar tingens i sig väsen och därmed det hela» ser sig samtidigt på alla ställen och *går ur*. — På tyska = herastreten.» Linnér vågar uppenbarligen inte dra slutsatsen att Lagerkvist läst Schopenhauer, men detta oaktat tycks han vilja belägga att så måste vara förhållandet. (Kanhända sfinxen i Lidingövillan småningom skingrar dunklet.)

Linnérs jämförelse mellan Lagerkvists och Nietzsches livsuppfattningar lyckas gendriva den åsikt Victor Svanberg framlade i sin tidiga studie »Pär Lagerkvists livstro» rörande dikten Om tiotusen år i Den lyckliges väg; Svanberg såg dikten som ett uttryck för Nietzsches lära om den eviga återkomsten. — Tagores Gitanjali, Sångoffer (översatt till svenska 1913), är ett annat jämförelseobjekt. Linnér börjar med att framhålla att »en oförbehållsam öppenhet mot livsmysteriet» tolkas såväl hos Tagore som i Det eviga leendet. Men han konstaterar därpå att Tagore ger uttryck åt ett skuldmedvetande och en självrannsakan, som saknar motsvarighet hos Lagerkvist. Tagores dödsfixering är främmande för den svenske diktaren; inte heller lockas den senares livskänsla av den rytmiska dansen, ett element som man däremot finner hos Tagore. Det är ärligt av Linnér att redovisa dessa skiljaktigheter, men man står onekligen undrande, när han sedan förfäktar den »djupa frändskapen» mellan de båda diktarnas »livskänsla». Lagerkvists förhållande till Tagore kräver en mer ingående granskning än vad Linnér och före honom Gösta M. Bergman och Jöran Mjöberg har företagit. Den rent illustrativa jämförelse som Linnér gör kan i detta fall knappast sägas berika förståelsen av Det eviga leendets innebörd. Recensenten har ingalunda för avsikt att ta principiellt avstånd från komparativa jämförelser av inte kausal natur i litteraturvetenskapliga undersökningar. Men jag håller före att när man gör jämförelser (utan att fråga efter kausalrelationer) bör de också vara verkligt upplysande.

Sammanställningen mellan Lagerkvist och Maeterlinck har värde. Linnér finner väsentliga likheter mellan *La sagesse et la destinée* (översatt 1909) och Det eviga leendet. Den genetiska synpunkten blir aktuell för honom, men han tillrättavisar sig: »Det är inte för att diskutera en möjlig influens från Maeterlinck som jag här citerat honom.» Någon frestelse att dryfta ett inflytande från Herman Hesse kan inte dyka upp, eftersom den bok av Hesse som Linnér upptar till behandling, nämligen den lilla romanen *Siddharta*, publicerades två år efter Det eviga leendet. Linnér förklarar litet vagt (s. 94): »Jag gissar att Hesse, likaväl som de andra nämnda författarna, hör hemma i en tradition varav också Lagerkvist är påverkad. Men det är inte denna avhandlings uppgift att söka leda en sådan tanke i bevis.» Tydliggen är det en tradition av indiskt tänkande och indisk mystik som åsyftas. Det hade varit skäl att Linnér i sitt Lagerkvistkapitel framhållit det intresse för buddismens heliga skrifter, som Lagerkvist ger uttryck åt i Ordkonst och bildkonst. Att dessa indiska urkunder har haft betydelse för diktarens utveckling säger sig Erik Blomberg inte betvivla (essayn *Det besegrade livet*).

Linnér förklarar (s. 61) att vad som sker i slutet av *Siddharta* »kan, med anknytning till Det eviga leendet, uttryckas så, att vi börja älska den gud som alstrar puckelryggar till ett visst antal per minut, oaktat han fortfar att alstra puckelryggar till samma antal som förut. En tillvaro som är ohjälpligt splittrad, 'för mycket', uppleves — utan att dess väsen ändras — som 'ett'. Det är svårt att kalla en sådan upplevelse annat än mystik. Det förefaller mig att så bör också Det eviga leendets försoning med livet kallas — — —.» (Jfr s. 35 f.) Jag gör gällande att ett skärande element hos Lagerkvist här kommit bort i Linnérs analys; mig tycks det uppenbart att det finns ett inslag av desperation i diktarens accepterande av livet. Att ha puckelrygg innebär ett svårt livsöde. (Lagerkvist väljer ju f. ö. ofta att berätta om puckelryggar; man kunde göra en studie över detta motiv hos honom.) Men likväl faller ett makabert komiskt skimmer över framställningen. Lagerkvists ironi förmärks t. ex. när han talar om »släktets behov att

till dels vara puckelryggigt» och det finns, anser jag, något av Swifts bitterhet i skildringen av de där människorna, som först hängav sig åt den djupaste förtvivlan och sen — förtvivlade även över att det inte föddes fler puckelryggar än förut — resignerade och vart lyckliga.

I andra sammanhang visar Linnér förståelse för att även det ljusa och livsanammande slutet av Det eviga leendet rymmer förborgad smärta och att sorg där blandas med lycka i människornas själar (se avh. s. 47). Jag vill betona att jag anser att det studium som Linnér ägnar åt Det eviga leendets innebörd och komposition utgör ett lysande parti i avhandlingen. Både i fråga om verkets uppbyggnad och budskap polemiserar Linnér mot Erik Blomberg, och han når väsentliga, nya resultat. Han liknar fint boken vid »en stor religiös målning, med ett centrum, den vedsägande guden, svarande mot korset i en altartavla».

Efter Himlens hemlighet följer ju i Kaos några prosapartier med rubriken Den fordringsfulla gästen. Linnérs karakteristik av »slutackordet» i den första och den sista berättelsen är diskutabel. Han hävdar (s. 14, rad 2) att det rör sig om två *milda* slutackord. Det finns resignation i det sista prosapartiets slutrader, det är sant. Strax ovan de av Linnér anförda raderna: »Jag går i mörkret. Jag vandrar under stjärnorna. Jag känner mänskans ödmjukhet inför evigheten, och jag fryser», heter det: »Men jag väger också detta tvivel, och jag finner det för lätt. / Vad vet jag, att jag har rätt att tvivla? Vad tror jag, att jag har råd till att förneka? / Intet. Intet.» Upproriskheten dämpas till resignation. Men att som Linnér (s. 14, 15) tala om frid hos den frystande människan i mörkret under stjärnorna innebär en överdrift. Man kan jämföra med prosadikten Stjärnorna i Vilhelm Ekelunds Böcker och vandringar (1910): »När natten kommer, vandrar jag upp öfver höjderna af ön. Och min själ är sval och fridfull. Jag är bland stjärnorna, jag vandrar bland stjärnorna.» *Här* tolkas en känsla av frid. Hos Lagerkvist synes mig avhandlingsförfattaren läsa in en nyans, som inte finns där.

I stället för tro är Kaos' sista del. Linnér gör i sin analys av dikten Lyft dig på blodiga vingar värdefulla iakttagelser om Lagerkvists bruk av orden *tanke* och *längtan*. Skaldens mest berömda dikt Det är vackrast när det skymmer mynnar enligt Linnér ut i en vemodsfylld frid. »Det är, liksom i Den fordringsfulla gästens slutscen, resignationen som gör friden möjlig» (s. 19). Men är det verkliga frid som slutstrofen ger uttryck åt? Denna strof präglas av rörelse. I sin analys av Himlens hemlighet framhåller Linnér att rörelsen för Lagerkvist innebär oro eller ångest och att hos diktaren »i samhörigheten mellan människor inte finns någon plats för rörelsen» (s. 4). Varför anbringar Linnér inte dessa synpunkter på Det är vackrast? (En mer nyanserad tolkning har Linnér gjort av samma dikt i Samlaren 1952.) Därför att Linnér vill påvisa en långsam förändring i stämningen mot större frid i dikterna I stället för tro frestas han att förbise hur pendlande och sammansatta de är. När »jag» i Det är vackrast tvingas ut i isoleringen, »ensam, utan spår», framträder ofrid, ja skräck. Den tolkningen ter sig minst lika berättigad som Linnérs. En parallell med Erik Blombergs Blott evighetens ångest i Den fångne guden är befogad.

Att som Linnér gör ta den dikt som följer efter Det är vackrast till stöd för sin uppfattning, är metodiskt betänkligt. Lagerkvist kan naturligtvis tolka två skilda stämningar i två på varandra följande dikter.

Linnér talar (s. 19) om »närhetskänslan», i Det är vackrast »opreciserad», i Jag vet att bortom det jag dunkelt anar »knuten till 'tingen'». »Vilka de äro nämns inte; de sakna, som hos Rilke, alla attribut men ha ändå, liksom hos honom, en mystisk betydelse: makt.» Med »attribut» menar Linnér här namn på tingen. Hänvisningen till Rilke är något överraskande — ty tingen älskar ju denne att namnge. Ännu i nionde Duinoelegin säger han: »Sind wir vielleicht *hier*, um zu sagen Haus, / Brücke, Brunnen, Tor, Krug, Obstbaum, Fenster — / höchstens: Säule, Turm ... aber zu *sagen*, verstehts, / o zu sagen *so*, wie selber die Dinge niemals / innig meinten zu sein.»

Om Kaos yttrar Linnér att »bokens början och slut markera stationer i en kontinuerlig utveckling» (s. 210). Är det fråga om en utveckling i diktverket eller hos författaren? »Pär Lagerkvists Kaos betecknar en omsvängning i diktarens hållning, en rörelse från mörker till ljus», lyder första kapitlets första mening. Men vi vet inte i vilken följd Himlens hemlighet, Den fordringsfulla gästen och I stället för tro diktades. Det synes mig som om Linnér ibland alltför omisstänksamt förutsätter att ett diktverk som börjar i mörker och slutar i ljus också speglar en utveckling hos författaren i denna riktning. Men ofta torde en avtoning på slutsidorna i en bok orsakas av kompositionella hänsyn. Ljus och mörker, frid och oro behöver varandra som kontrasterande element i ett diktverk. De kompositionella problemen hade varit värda mer beaktande än vad Linnér ägnar dem.

»Som Lagerkvist, så många» har Linnér kallat sitt andra kapitel. Han hävdar här att Lagerkvists utveckling under åren kring 1920 från mörker till en ljusare, »lycklig» fas och så åter till mörker, till dualism, är i väsentliga avseenden typisk för den samtida diktningen i Sverige. Linnér förklarar (s. 83) att kärleken till det idylliska »kan iakttagas inte bara hos diktare som man vanligen sätter idyllens stämpel på, såsom Österling, Jändel eller Silfverstolpe. Med lika gott språkbruk, synes det mig, kan man tala om idyllen i Heidenstams Nya dikter och Ekelunds Veri Similia eller hos Erik Blomberg och naturligtvis Lagerkvist. Det var detta Victor Svanberg förbisåg, när han fördömde 'idyllernas tid' och med avsmak konstaterade hur 'allting krymper' (Poesi och politik, s. 25).» Här gör Linnér sålunda en polemisk invändning mot Svanbergs resonemang i Poesi och politik. I förordet finns inte denna bok nämnd; i stället betonar Linnér att den bild han tecknar markant skiljer sig från Ivar Harries i Tjugotalet in memoriam. Men Harrie behandlar många fler kulturföreteelser än Linnér och har ett bredare underlag för sin tidskaraktistik. Linnér borde i förordet eller i det andra kapitlet ha orienterat läsarna i forskningsläget. Man efterlyser en sammanhängande återblick på hur Victor Svanberg i en rad artiklar i Clarté 1925 — omtryckta 1931 i Poesi och politik — gisslade »idyllernas tid» och kritiserade Österlings, Karlfeldts och Lindorms poesi. »Efter krigets mardröm skulle fredens nyktra verklighet komma. Man skulle resignera och arbeta i det lilla. Man skulle också dikta i det lilla. Det blev en gyllene tid för idyllen. / Visst var denna resignation naturlig. Ute i världen var den ofta imponerande, ty den var född av lidanden. Det var en tillämpad idyll, tillämpad ej med vapen utan genom själsstrider. Men här hemma fick vi den gratis — — —.» Så började Svanberg sitt fälttåg mot den lilla idyllen. I hans kritik instämde Sven Stolpe. Erik Hj. Linder diskuterar i Fyra decennier av nittonhundratalet Svanbergs iakttagelser och förklarar att beteckningen »idyllernas tid» inte saknar fog. »Vardagsidyllen» i vår litteratur omkring 1920 karakteriserar Linder ingående, och han ger två kapitel rubriken »Sprängd idyll». (Det är sant att Linnér i förordet tillerkänner Linders arbete en särställning.) — Över huvud tycks mig Linnér alltför sparsam med hänvisningar till sina föregångare.

Linnér försöker att hos de svenska författarna inom den angivna tidsramen belägga »en försoning med livet som gärna gestaltas i idylliska scener, en idyll som ofta är representativ för en hel livsinställning» (s. 85). Han återger i det andra kapitlet Vilhelm Ekelunds två prosapoem Still-leben och Lifvets anlete ur Veri Similia 1 (1915). Linnér tar skickligt fasta på de karakteristiska dragen i det förstnämnda prosapoemet: de befinns vara främst stillhet — känslans, handlingens men också tidens — och samhörighet. »Lifvets försoning» är ett par ord som förekommer i Lifvets anlete, där livets ohygglighet tränger sig på diktaren — och läsaren. Linnér anser emellertid att Lifvets anlete inte alls är lika *representativ* för Veri Similia som Still-leben. Påfallande är i fjärde kapitlets analys av boken att sistnämnda prosadikt får tjäna som ett slags paradexempel — det är få andra exempel som uppförs på passager präglade av ro och stillhet. Det tycks mig som om Linnérs uppskattning av Still-leben i alltör hög grad präglat hans uppfatt-

ning av Veri Similia 1. Om Veri Similia 2 säger han, att där inte råder samma starka spänning som i Antikt ideal — »men här finns heller inte förtroendet i Still-leben». Still-leben får tydligen representera hela verket Veri Similia 1. Så är förhållandet på åtskilliga ställen i avhandlingen. Man kan undra hur det hade gått med den kurva Linnér tecknar i sitt Ekelund-kapitel, om Still-leben aldrig hade inrymts i Veri Similia 1. Och man kan fundera över begreppet »representativ», så ofta brukat i Linnérs avhandling. Varför är en dikt som uttrycker en viss stämning mer representativ än en dikt, som gestaltar en annan stämning i samma bok? Är det här fråga om en kvalitets- eller kvantitetsfråga?

»I *Tyska utsikter* (1913) börjar det mjuka, varma i Ekelunds natur något tydligare att framträda» (s. 138). Påståendet underbyggs med citat från Berlin-bilder, det första avsnittet i boken. Berlin-bilder rymmer, framhåller Linnér, »vid sidan av nästan hätska stadsbilder kärleksfullt intima naturskildringar av ett slag, som nära nog helt saknades i Antikt ideal.» (Ordet »nästan» är omotiverat.) Linnér nämner ej att i *Tyska utsikter* en avdelning ur Berlinbilderna är daterad till febr. 1909 (den citeras av Linnér) och en annan till sept. 1910. De partier i *Tyska utsikter*, som här det tidigaste årtalet, är tidfästa till 1903 — alltså tio år före bokens utkomst. Från 1903 härrör 2½ sida med överskriften Thoma. Ekelund lovprisar här den tyske målaren Thomas förmåga att »skapa ro och stillhet», att ge uttryck åt »hembygdens och barndomens poesi». Det är tavelkaraktistiker som erinrar om idyllstämningen i Still-leben.

Ekelunds dateringar i *Tyska utsikter* ägnar Linnér alltså ingen uppmärksamhet. Hans princip är att endast studera de färdiga verken sådana de förelegat i bokhandeln. Han rättfärdigar sin arbetsbesparande metod med en sinnrik argumentation (se s. 97). Även om man godtar Linnérs resonemang måste man fråga sig om inte ett verk sådant som *Tyska utsikter*, vars heterogena karaktär påpekas av Ekelund själv redan i undertiteln: »Nytt och gammalt om Emerson m. m.», fordrar hänsynstagande till dateringarna inom boken. I själva verket framgår det av andra fall att Linnér känt sig på osäker mark, då en skald själv daterat dikter i en diktsamling till ett betydligt tidigare år än det då boken utkommit. På s. 109 läser man: »Det synes mig likväl att dessa båda dikter [Ragnarök och Arikines tempel i Nya dikter] — även om man, i enlighet med det betraktelsesätt som jag genomgående tillämpar, ser bort ifrån att de äro daterade till 1899 — inte kunna göra full rättvisa åt den pessimistiska åskådningens styrka hos Heidenstam.» S. 160 vill Linnér illustrera Österlings programmatiska verklighetsbejakelse före Idyllernas bok och anför några rader ur dikten *Damen i fönstret*, av författaren daterad till 1915, senare — 1922 — ingående i *De sju strängarna*. Linder tar upp samma dikt först i sin behandling av *De sju strängarna*; »besynnerligt nog bryter den sig inte nämnvärt ut ur ramen, om inte genom sitt ungdomliga, friska flöde», reflekterar han.

Med full konsekvens håller sig sålunda ej Linnér till verkens utgivningsår. Han gör emellanåt halva avsteg från principen. Följden blir att läsaren i många fler fall börjar efterlysa närmare dateringar av dikter och partier i de i avhandlingen studerade verken. Konsekvent är Linnér inte heller i sin princip att i de olika författaranalyserna inte diskutera världskrigets betydelse. Den skald som talar i *Nya dikter*, heter det på s. 110, »söker med åldrandets rätt vila; men han söker också räddning från ett liv som är meningslöst och ont. De biografiska förhållandena, sådana de finnas skildrade hos Böök och Staffan Björek, bekräfta denna bild; bland annat har världskriget, under vars intryck en stor del av samlingen tillkommit, fyllt Heidenstam med fasa.» När Linnér här framställer världskriget som en förutsättning för en stor del av diktboken, uttalar han sig i en fråga, som i det andra kapitlet förklaras vara alltför komplicerad för att kunna behandlas i avhandlingen. Min mening är emellertid att Linnér i sin undersökning alltför mycket avhåller sig från kausala resonemang och att just världskrigets betydelse för den litterära utvecklingen och de enskilda diktarna hade förtjänat vida mer

beaktande. Föresatsen att ge »något av en litterär tidskaraktäristik» (s. 98) hade då i högre grad uppfyllts, och framställningen hade blivit mer konkret och åskådlig.

Det tredje kapitlet ägnas nittiotalisterna Heidenstam, Karlfeldt och Selma Lagerlöf. Den förstnämnde »föregriper», säger Linnér, »den vändning från rörelsens värld till stillhetens som under decenniet efter Nya dikter (1915) blir så allmän». Men finns i denna diktbok också den förnimmelse av »sambörighet» med människorna och jordens alla ting, som kännetecknar Still-leben? Linnér försöker — i polemik mot Böök — lyssna fram »skaldens längtan, ofta skygg och förstulen, att övervinna ensamheten» (s. 114). (Då Linnér tycker sig i Paradisets timma förnimma »en önskan om mänsklig gemenskap, uttryckt i ordet 'vår'», så har han låtit sig påverkas i tolkningen av dikten Vi som mötas några korta stunder.) Det är i varje fall ett mycket stort steg från denna »längtan» till den trygga känsla av självklar gemenskap som tolkas i den typiska 20-talsidyllen. — Om Karlfeldt yttrade Svanberg 1925 att skalden hör »direkt — inte bara som en föregångare — med till efterkrigsidyllen». Svanberg diskuterade om Karlfeldts idyll borde räknas som »tillämpad idyll» — men han avvisade tanken. Linnér nämner ej i sitt avsnitt om Karlfeldt Svanbergs namn, men det är uppenbart att den senares polemiska inlägg nu blir utsatt för kritik. Det är för mycket av kraft i Karlfeldts ro för att han skall kunna betraktas som en utpräglad idylliker, hävdar Linnér. Jag tror denne i huvudsak har rätt. (Även om den återopade dikten Vinterhvila, där hjonen »sitta i stillhet och le mot hvarann / vid skogarnas dånande sagor» förefaller mig ha en ganska typisk idyllstämning.) Om dikten Jordanden förklarar Linnér att »kapitulationen blir aldrig mer än en frestelse». Att Karlfeldt här låter en gnom kväda »sina luftiga priapeia» är emellertid en lätt genomskådad förklädning. I detta fall hade Linnér haft särskild anledning att även ta hänsyn till biografiska omständigheter.

Albert Engström är en författare som kan sägas höra hemma bland nittiotalisterna och som under det behandlade tidsskedet utgav en mängd böcker, men som Linnér inte alls nämner i sin avhandling. Engström visar i Min 12te bok (1919) en lika illusionsfri uppfattning om barnets grymhet som Sven Lidman; häremot kan man kontrastera exempelvis En dödsruna i Agnarna och vetet (1925). Den gamla fiskargubben med enbuskansiktet, leende i döden — måste han inte välsignas av den vedsägande guden i Det eviga leendet? Linnér hade haft skäl att ge Engström plats i sin undersökning. Emellertid anser jag att Linnér i alltför hög grad känt sig förpliktigad att belägga idyllmotivets förekomst hos de svenska diktare som verkade mellan 1915 och 1925. Även om färre namn anförts skulle det ha stått klart att idyllen odlats i litteraturen på mångfaldiga håll. Författare som Ullman, Malmberg, Harry Blomberg, Marika Stiernstedt, Hellström, Elin Wägner, Hedenvind-Eriksson, som alla får en mycket flyktig behandling, kunde med fördel ha utelämnats. — Linnér har begränsat sin undersökning till den rikssvenska litteraturen — den finlandssvenska har han avstått från att behandla. En dylik gränsdragning är ju vanlig; hur befogad den är kan diskuteras. Naturligtvis hade avhandlingen vunnit åtskilligt i intresse om även Edith Södergrans lyrik hade analyserats från livsförsoningens och idyllens synvinkel. Detta skulle möjliggjorts om urvalet av rikssvenska författare hållits snävare. Hade Linnérs bok haft en mer komparativ och historisk inriktning skulle den finlandssvenska litteraturen naturligtvis inte ha kunnat förbigås.

Huvudpersoner i femte kapitlet är Österling och Bo Bergman. Linnér betonar att man hos dem inte kan urskilja en kronologisk utveckling av sådan tydlighet som hos Lagerkvist och Ekelund. Men han framhåller att mot bakgrund av Idyllernas bok (1917) uppvisar De sju strängarna (1922) »en förändring mot en mindre förtroendefull livsinställning» hos Österling. Om denna senare diktsamling säger Sten Selander i Ord och Bild 1923 att den är »ett försök från skaldens sida att vidga sitt register och anslå alla instrumentets strängar. Ingenting hade varit mer förklarligt om han även i fortsättningen hade nöjt sig med att stillsamt draga

upp nya vackra varieteter av stockros och ackleja i den idyllens soliga täppa, där han tidigare helst och längst vistats.» Selanders kritik här — före Svanberg — av idylldiktningen är anmärkningsvärd. Såväl den förras recension av De sju strängarna som av Jordens heder (likaså i O. o. B.) visar en uppfattning som överensstämmer med Linnérs om utvecklingen hos Österling. Linnér tycks emellertid inte ha uppmärksammat de två recensionerna. — Linnér påpekar fint att emellanåt lyfter sig idyllen hos Österling »ur ögonblicket till det tidlösa» och »vetter mot en helhetsupplevelse av tillvaron» (s. 163 f.). Dock kan jag alls inte finna att dikten Bondträdgård utgör ett gott exempel härpå.

Lidman, Hjalmar Bergman, Siwertz och andra romanförfattare ägnas kapitel VI. Med spänning bevittnar man Linnérs energiska försök att passa in deras produktion i sitt schema. Minst invändningar väcker Siwertz-avsnittet. Att denne vid 1920-talets början i romanen Hem från Babylon vände sig till idyllen har Svanberg uppvisat. Linnér förklarar i sitt förord att han tyckt sig behöva rätt utförligt dokumentera sin tolkning av Siwertz, »emedan den på viktiga punkter går emot vad han själv och inflytelserika litteraturhistoriker sagt». Att Bök här åsyftas är tydligt. Med Linder står däremot Linnérs betraktelsesätt i samstämmighet, såsom framgår vid en jämförelse mellan hans konklusioner (s. 260 f.) och den förras uppsats Siwertz och vattenandarna, som börjar: »Man kan påstå, att en dryg del av Sigfrid Siwertz' författarskap handlar om vikten av att engagera sig — för människorna, för en sak. En minst lika dryg del handlar emellertid om vådan av att engagera sig. Och återstoden handlar om svårigheten att engagera sig.» Det är sannerligen inte lätt för en avhandlingsförfattare att vara originell och säga något alldeles nytt! Linnér har emellertid förtjänstfullt berikat och nyanserat den analys som Linder förut gjort.

Allt sitt advokatyrska snille måste Linnér uppåda för att i Lidmans och Bergmans produktion hävda förekomsten av en idyll och livsförsoning av det slag som präglar Still-leben. Lidman-partiet är stimulerande och synpunktsrikt, trots att bevisföringen ingalunda övertygar. Fil. mag. Thure Stenström bestred vid disputationen Linnérs teser och gjorde med skärpa gällande att Lidman väl får frid med Gud, men inte med världen. Det förefaller även mig uppenbart att Lidmans mörka livssyn efter omvändelsen kontrasterar bjärt mot den rofyllda livsammanselsen i exempelvis Lagerkvists Nu vänder mor sitt bibelblad. Beträffande Hjalmar Bergman gör Linnér inledningsvis den reservationen att bara en behandling av den del av hans verk som ligger inom det studerade tidsavsnittet, »på ett sätt som stode i någon som helst proportion till hans betydelse och till den rika komplexiteten i hans böcker, skulle kräva en avhandling för sig». Recensenten konstaterar å sin sida att en diskussion av Linnérs Bergmankapitel, som gjorde det rättvisa, skulle kräva en avsevärd del av Samlarens spalter. Detta vare sagt både till beröm och klander. Några kommentarer vill jag dock göra.

I analysen av Markurells i Wadköping förbigår Linnér med lätt hand det faktum att sanningen om Johans härstamning aldrig uppdragas för ynglingen. Herr Markurell måste fortsätta att leva i skräck för att ett avslöjande kan komma att beröva honom »sonens» tillgivenhet. »Den försoning som kröner Markurells tragedi» (s. 226) blir redan av detta skäl otillfredställande. Likaså förenklar Linnér i otillbörlig grad, när han förklarar att »man har författarens ord på att berättelsen om Farmor slutar lyckligt, i försoning» (s. 233). Gud har en särskild värld för dem han älskar, skriver Bergman: »Det är minsann inte alla, som får komma dit. Och av några tar han en dryg tribut just vid gränsen. Han tar deras klara förstånd. Men det är inte så farligt som det låter. De är lyckliga ändå. Det är inte så farligt.» Men en ganska sällsam »försoning» är det i sanning. — Att det ironiska raljeriet präglar romanen om Herr von Hancken kommer alltför litet fram i Linnérs resonemang. Han tar för tungt på von Hanckens yttrande: »Men jag tror icke, herr doktor, att vare sig ni eller jag behöver lära Tomson hederns fordringar numera. Vi ha alla blivit fullkomnade vid denna brunnen.» Kujone-

randet av den rike Tomson fortsätter. Nora offerar sin kärlek till Carlander för att gifta sig med Tomson: »Och något skall jag väl göra för pappakraken, som behöver hans bistånd.» Linnér betonar att von Hancken inte lämnar »krossade människoliv bakom sig. Tvärtom får han se det sörjt för sina närmaste innan han dör.» Ja, men hur gycklar inte Bergman med denna trygga försörjning! — Linnér polemiserar mot Linder, som hävdar att Bergman avlägsnar sig från den schopenhauerska synen och når fram till en »västerländsk moralism». Dramerna Vävaren i Bagdad och Porten, som Linder åberopar, ger ej besked om den goda handlingens innebörd, förklarar Linnér. Han borde ha nämnt att i det förra dramat René ädelmodigt ber kalifen släppa Hasan fri. Ur Porten anför Linnér de centrala raderna om att livet »ej är ävlan och tävlan, ej gärningar och dåd. / Liv är besinning.» Lika central är emellertid den replikväxling mellan Henrik och Mikael, där den förre säger: »Gud ske pris, jag var en varg! Och nu i dödens famntag slutet ångrar jag var god och hovsam handling, var mild och medlidsam som jag begätt», och Mikael svarar: »Dock levde du blott då.» »Besinning» innebär alltså inte »gärningar och dåd», likställt med »ävlan och tävlan» — men heller inte en schopenhauersk passivitet, utan goda och milda handlingar. Linnér skjuter över målet i sin polemik mot Linder.

Näst sista kapitlet behandlar »Erik Blomberg och andra yngre lyriker» såsom Lindorm. Analysen av Blombergs lyrik är påfallande skickligt utförd och jämförelserna här med Lagerkvist är givande. Smärre anmärkningar kan givetvis göras. Linnér tycks mig alltför litet beröra den livsanammelse som tolkas i inledningsdikten till Ensamhetens sånger. — Ett avslutningskapitel har Linnér ägnat »dem som debutera på tjugotalet». Han gör gällande att året 1919, det första fredsåret, markerar en gräns av viss betydelse. En idyll av samma karaktär som Ekelunds Still-leben förekommer »i stort sett blott hos författare som kommit ut med sin första bok före nämnda år» (s. 344). Ett undantag utgör i viss mån Birger Sjöberg med Fridas bok, erkänner Linnér. Man tycker att Linnér haft anledning att i detta sammanhang dröja vid Sjöbergs födelseårtal. (Ett undantag av mindre vikt, ej nämnt av Linnér, är Ville i Momåla, Vilhelm Moberg, som 1922 gav ut Prinsessan på Solklinten. Den slutar i den soliga idyllens frid.) Att den översikt som ges i sista kapitlet har en hastig och summarisk karaktär, framhåller Linnér själv. Den enda analys av egentligt nyhetsvärde som rymmes här behandlar en av livsdyrkarsektens diktare, Artur Lundkvist. Linnér kontrasterar effektivt en dikt av denne i Glöd (1928), »Har du sett landet om sommaren?», med Österlings Bondträdgård (i Idyllernas bok). Linnér förklarar att det »redan i sättet att presentera stoffet finns en långt större rörlighet hos den yngre författaren» (s. 356). Vad man saknar i analysen är emellertid ett erkännande av att det inte i någon av den Lundkvistska diktens situationer finns en snabb rörelse. Också Lundkvist ger sannerligen tid för det lugna betraktandet. Det heter t. ex.: »Lyssna till de stora trädens sus i middagstimman och förnim tiden stå stilla eller flyta sakta som en bred och djup älv.»

En f. d. fakultetsopponent ser också såsom recensent sin uppgift i att sätta så många frågetecken som möjligt i en avhandlings marginaler. (Härom ger Samlarens recensionsavdelning rika vittnesbörd.) Men det är i sanning inte bara ett offer för konventionen när jag slutar min recension med en positiv sammanfattning. Sven Linnér kunde ha nöjt sig med att prestera en utmärkt avhandling om diktaren Pär Lagerkvist ensam. I stället har han ambitiöst och energiskt frestat den större uppgiften att med Lagerkvist som paradigm ge en helhetsbild av vissa viktiga tendenser och motiv i svensk skönlitteratur under och efter första världskriget. Hans undersökningar har väckt livlig debatt. Ingen kan förneka Linnérs skarpsinne. Han har dokumenterat sig som en lyhörd litteraturtolkare och en mycket uppslagsrik forskare. Stilen i avhandlingen är påfallande uttrycksfull och elegant, om också någon gång alltför essayistisk. Det är ett intellektuellt äventyr av hög klass att följa Sven Linnér på hans vågsamma vägar och den tacksamme läsaren känner sig temporärt fullt försonad med livet.

Ulf Wittrock.